

Rikos ja rangaistus 1920-luvun neuvosto- yhteiskunnassa

Ira Jänis-Isokangas

Tässä artikkelissa tarkastellaan sitä, kuinka bolševikkien käsitykset rikoksesta ja rangaistuksesta muuttuivat vallankumouksen utopioista 1920-luvun neuvostoyhteiskunnan käytännön sanelemaan ratkaisuihin. Esimerkkinä muutoksesta käytetään rikoksia, jotka liittyivät yleiseen järjestykseen ja sosiaalisiin ongelmiin, kuten viinan kotipolttoon (*samogon*) ja huliganismiin (*huliganstvo*). Huliganismia ja kotipolttota ei pidetty yksimielisesti rikollisina tekoina, mutta niihin liittyvien ongelmien katsottiin olevan niin vakavia, ettei niihin nähty usein muutakaan keinoa puuttua kuin määrittellä ne rikoslaisa rangaistaviksi teoiksi.

Uuden neuvostoyhteiskunnan ongelmiin puututtiin rikoslain lisäksi erilaisin kampanjoin, joista laajasti tunnettuja esimerkkejä olivat lukutaitokampanjat ja uskonnon vastaiset kampanjat.¹ Näiden kulttuurikasvatuksellisten kampanjoiden lisäksi neuvostovalta harjoitti erilaisia iskukampanjoita, jotka perustuivat oikeudellisten ja hallinnollisten keinojen käyttöön ei-toivottujen ilmiöiden kitkemiseksi (ks. tarkemmin Shearer 2009 ja Hagenloh 2009). Kotipoltto ja huliganismi olivat neuvostovallan iskukampanjoiden kohteena; kotipolton vastai-

nen kampanja toteutettiin heti 1920-luvun alussa ja huliganismin vastainen kampanja 1920-luvun puolivälissä. Siten kotipolton ja huliganismin vastaiset iskukampanjat heijastivat myös yhteiskunnan kehittymistä uuden talouspolitiikan eli NEP-kauden aikana (1921–1928).

Artikkeli tarkastelee aluksi lainsäädännön ja rikoksen käsitteen muotoutumista vallankumouksen ensimmäisistä asetuksista neuvostovaltion ensimmäiseen, vuoden 1922 rikoslakiin. Tämä kausi heijasti neuvostovallan siirtymistä utopioista kohti konkreettisia toimia uuden neuvostovallan oikeusjärjestelmän luomiseksi. Uutta rikoslakia ja oikeuskäsitystä peilataan suhteessa rikollisuudesta käytyyn keskusteluun. Esille nostetaan neuvostovallan muuttuva politiikka sosiaalisia ongelmia kohtaan, etenkin sen vaihtelu kriminalisoinnin ja dekriminalisoinnin välillä. Esimerkkeinä käytetään kotipolttota ja huliganismia, jotka olivat sekä iskukampanjoiden että laajan yhteiskunnallisen huolen ja ideologisen keskustelun kohteina (Gorsuch 2000, 22–25).

Näiden kahden esimerkin avulla tarkastellaan myös sitä, kuinka rankaisupolitiikka muuttui neuvostovaltion ensimmäisen vuosikymmenen aikana. Artikkelin pyrkimyksenä on tuoda esille se jatkuva liike, jossa nämä oikeudellisiin ja yhteiskunnallisiin ilmiöihin liittyvät käsitteet olivat, ja kuinka ne ideologiasidonnaisuuksistaan huolimatta muokkaantuivat käytännön sanelemissa ympäristöissä.

Uusi rikoslaki

Bolševikit alkoivat hahmotella uutta rikoslakia sisällissodan lopussa. Keskeisiä kysymyksiä oli

rikoslain sisällön ja rangaistusasteikon lisäksi se, ketkä olisivat uuden rikoslain valvojia ja miten valvonta toteutettaisiin. Uuden rikoslain tuli palvella uutta sosialistista yhteiskuntaa. Sen piti olla sisällöltään ja muodoltaan aivan uudenlainen, ja sen tehtävänä oli työväenluokan suojeleminen. Vanhat porvarillisen oikeuden instituutiot piti hävittää, ja niiden sosialististen vastineiden piti olla yksikertaisia ja helposti lähestyttäviä (Solomon 1996, 17).

Joulukuussa 1921 pidetty Venäjän kommunistisen puolueen 9. puoluekonferenssi vaati päätöslauselmassaan ”vallankumouksellisen laillisuuden periaatteiden ankaraa soveltamista kaikilla elämänalueilla” (Carr 1978, 74). Vallankumouksellinen laillisuus (*revoljutsionnaja zakonnost*) oli termi, jolla tarkoitettiin karkeasti ottaen paluuta lain kirjaimelliseen noudattamiseen. Se tarkoitti luopumista vallankumouksen ja sisällissodan ajan käytännöstä, jossa viranomaiset ja tuomarit olivat ”vallankumoukselliseen” omaantuntoonsa nojautuen soveltaneet neuvostovaltion antamia asetuksia sekä vallankumousta edeltänyttä rikoslakia (Hiroshi Oda 1980, 141-143; Solomon 1996, 21). Tämän vuoksi vallankumouksellisen laillisuuden soveltaminen edellytti myös uusien lakikokoelmien käyttöönottoa. Niiden suunnittelu oli aloitettu jo keväällä 1921. Lainsäädäntöprosessi saatiin päätökseen, kun Neuvosto-Venäjän toimeenpaneva keskuskomitea VTsIK käsitteli lakikokoelmat neljässä täysistunnossa toukokuussa 1922 (Carr 1978, 83; Solomon 1996, 28).

Vuoden 1922 rikoslain tehtävä oli selkeä. Sen piti suojella työläisten ja talonpoikien valtiota ”yhteiskunnallisesti vaaralliselta” ainekselta, eli niiltä kaikilta jotka halusivat tuhota sen, sekä pitää yllä vallankumouksen laillista järjestystä. Näiden lisäksi rikoslain piti luoda perusteet vallankumoukselliselle tietoisuudelle oikeudesta. Tässä se noudatti vuonna 1919 asetettuja periaatteita, joiden mukaan rikos määriteltiin ”yhteiskunnalle vaaralliseksi teoksi tai laiminlyönniksi, joka uhkasi neuvostohallinnon perusteita sekä sen työläisten ja talonpoikien hallinnon toimintaa kommunismia kohti siirryttäessä”.

(Carr 1978, 76.)

Vuoden 1922 rikoslaki jakoi rikokset kahteen kategoriaan: tekoihin, joiden pyrkimyksenä oli palauttaa porvarillinen valta, ja tekoihin, joita ohjasivat henkilökohtaiset intressit. Ensimmäisen kategorian rikoksiin määriteltiin paljon sellaista, mitä vallankumousta edeltäneessä rikoslaissa ei ollut, mutta toisen kategorian rikokset muodostuivat pitkälti perinteisistä omaisuus- ja henkirikoksista. Ensimmäiset olivat uuden rikoslain mukaan huomattavasti vakavampia kuin jälkimmäiset. Rikoslaissa määriteltiin ensimmäisille vähimmäisrangaistukset ja jälkimmäisille enimmäisrangaistukset (Carr 1978, 76–77).

Uuden rikoslain kahtiajakautunut suhtautuminen rikoksiin oli seurausta siitä, että bolševikkien kannalta tärkeimmät rikokset olivat vastavallankumoukselliset rikokset, talousrikokset ja virkarikokset. Niiden määrittely ja rankaisuperiaatteet olivat uusia, ja ne poikkesivat vasemmistolaisesti ajatelleiden oikeusoppineiden ja kriminologien linjasta, jossa rikollisuuteen ja rikoksen rankaisuun suhtauduttiin tsarinaikaisia käytäntöjä lievemmin (Solomon 1980, 196–197). Sen sijaan perinteisten rikosten määrittelyn ja rankaisemisen kohdalla oli käytetty pohjana vuoden 1903 lakiluonnoksen henkilöä vahingoittavien rikosten ja omaisuusrikosten lukuja. Siten osa vuoden 1922 rikoslain rakenteesta, käsitteistä, määritelmistä ja rankaisukeinoista nojasi perinteisempään rikoskäsitteeseen ja heijasti vallankumousta edeltänyttä juridista keskustelua (Solomon 1996, 27–28).

Sosiaaliset ongelmat rikoksina

Bolševikkien mukaan rikollisuus oli seurausta kapitalistisesta sortojärjestelmästä. Kun vanhat sortajat oli eliminoitu, rikollisuuden piti hävitä neuvostoyhteiskunnasta (Carr 1978, 71; Leбина 1999, 50). Näin ei kuitenkaan tapahtunut, vaikka neuvostorakennustyö pääsi rivakasti vauhtiin vuoden 1921 nälänhädän jälkeen. 1920-luvun neuvostoyhteiskunta oli yhteiskunta, joka oli sekoitus yksityisyrittämistä ja valtiokapitalismia, vallankumouksellista utopiaa ja porvarillisia

ihanteita, sekä modernia kaupungistumista että traditioihin nojaavaa maaseutua. Se piti sisälleen myös uutta ja vanhaa rikollisuutta (Lebina 1999, 51–67; McDonald 2011, 189–205). Kun neuvostovalta pyrki juurruttamaan valtaansa ja ideologiaansa ihmisten arkeen ja ympäröivään yhteiskuntaan, se kriminalisoi myös neuvostoarkeen liittyviä ilmiöitä, joita se piti ideologisesti tai taloudellisesti vaarallisina, kuten esimerkiksi kotipolton ja huliganismin. Näiden ilmiöiden kriminalisointi ja sitä seuranneet iskukampanjat lisäsivät rikosten määrää tilastoissa. Tilastoissa ilmennyt rikollisuuden kasvu nosti vuorostaan rikollisuuden ja sen kasvun yhteiskunnallisen keskustelun kohteeksi.

Rikollisuuden kasvun mittaaminen ei kuitenkaan ollut neuvostoasiantuntijoiden mielestä yksiselitteinen toimenpide. Toiset olivat sitä mieltä, että rikollisuus oli hälyttävässä kasvussa, kun taas toisten mielestä rikollisuus ei kokonaisuudessaan ollut kasvanut. Rikostilastoja jo ennen vallankumoustakin tutkinut E. Tarnovski kommentoi vuonna 1926 esitettyjä väitteitä rikollisuuden kasvusta:

Yleisesti voidaan tulla siihen tulokseen, että rikollisuus, ainakin sellainen jossa syällisyys on todistettu ja oikeus antanut tuomionsa ja joka on neuvostojärjestykselle vaarallinen, ei ole kokonaisuudessaan viime vuosina kasvanut... Ei ole perusteltua väittää, että rikollisuus olisi kasvanut lisääntyneen juopottelun seurauksena, sillä tapot ja törkeät väkivallanteot eivät ole lisääntyneet. Huliganismi ja vähäiset henkilöön kohdistuneet rikokset ovat epäilemättä lisääntyneet, mutta ne eivät kuulu perinteisen rikollisuuden piiriin... On ilmeistä, että suuri joukko kaikenlaisista kansalaisten esittämistä valituksista on liioiteltuja ja rikollisuutta väärin ymmärtäviä. (Tarnovski 1926, 649.)

Siitä huolimatta, ettei rikollisuuden kasvusta oltu yksimielisiä, neuvostovalta pyrki iskukampanjoin kitkemään erilaisia rikoksia ja sosiaalisia ongelmia, kuten kotipolttoa ja huliganismia. Iskukampanjoilla tarkoitettiin erityisiä oikeus- ja hallintoelimien toimenpiteitä, joilla rangaistiin

kansalaisia kampanjoissa esillä olleista rikkeistä ja rikoksista. Nämä iskukampanjat rasittivat myös rikostilastoja näyttäytymällä erilaisina piikkeinä rikostilastoissa: kotipolton vastainen iskukampanja heijastui rikostilastoissa vuosina 1923–1924 ja huliganismin vastainen kampanja vuosina 1925–1926.

Kotipolton vastainen kampanja oli esimerkiksi neuvostovaltion iskukampanjoista, joilla oli monia tavoitteita, ulottuvuuksia ja lopulta monta tarkoittamatonta seurausta. Se oli seurausta bolševikkien ristiriitaisesta suhtautumisesta alkoholiin ja toisaalta talonpoikien ja neuvostohallinnon kädenväänöstä viljan myynnistä saatavista tuloista. Bolševikkien suhtautuminen alkoholiin oli saanut vaikutteita vuosisadan vaihteen degeneroitumisteorioista, joiden mukaan alkoholi oli merkittävä tekijä köyhyyden, rikollisuuden ja antisosiaalisen käyttäytymisen periytymisessä (ks. tarkemmin Beer 2008). Vaikka iso osa degeneroitumiskeskustelusta liittyi maaseutuun ja talonpoikiin, rankka alkoholin käyttö kuului myös työläisten arkeen. Vallankumouksellisen liikehdinnän aikana raittiudesta tuli kuitenkin tiedostavan työläisen merkki. (Phillips 1997, 26–29.)

Vallankumouksen aikana tapahtuneet viinamellakat lisäsivät alkoholin poliittista merkitystä. Viinamellakoita pidettiin vastavallankumouksellisten yrityksenä suistaa juopuneiden työläisten avulla bolševikit pois vallasta. Sen seurauksena valtiolta kiristi kontrolliaan alkoholin valmistuksesta, myynnistä ja kulutuksesta. Neuvostohallinto jatkoi ensimmäisen maailmansodan aikana julistettua kielto lakia (Stone 1986, 359–360). Alkoholijuomien myynti ja kotipoltto kriminalisoitiin Neuvosto-Venäjä hallituksen Sovnarkomin 19.12.1919 antamalla asetuksella. Kun neuvostovalta vakiinnutti asemansa ja valtionkassa kaipasi kipeästi täydennystä, bolševikkien ankara suhtautuminen alkoholiin liemeni. Loppuvuodesta 1921 neuvostovalta vapautti mietojen alkoholijuomien myynnin ja valmistuksen. Hiukan myöhemmin myös alle 40-prosenttisen alkoholin myynti ja valmistus henkilökohtaiseen käyttöön sallittiin (Takala

2002, 190–194).

Neuvostovaltion suhtautumisessa kotipolttoon ei kuitenkaan tapahtunut vastaavia muutoksia. Syy siihen oli kotipolton taloudellisessa ja poliittisessa merkityksessä. Sotakommunismien vuosina harjoitettu viljan pakkolunastus ajoi talonpojat käyttämään kaiken ylijäämäviljansa kotipolttolaisen tekoon. Vuosien 1921–1922 nälkähädän aikana bolševikit pyrkivät syyttämään viinan kotipolttajia nälkähädän pahentamisesta. Uuden talouspolitiikan kaudella, jolloin viljan pakkolunastuksesta oli luovuttu mutta viljan myyntituloja verotettiin ankarasti, talonpojat pyrkivät edelleen käyttämään ylijäämäviljan kotipoltossa, josta sai paremmat tulot ja joka oli monesti rahaakin parempi vaihtohyödyke. Näin valtio katsoi menettäneensä suuren määrän potentiaalisia verotuloja. Valtion sanelemat viljan myyntihinnat eivät pysyneet talonpoikien tarvitsemien teollisuushyödykkeiden hintojen nousun perässä, jolloin talonpojat pyrkivät kotipolttolaisen valmistuksella kuromaan umpeen laskevien viljan myyntitulojen sekä nousevien teollisuushyödykkeiden hintojen välistä kuilua. Tämä ”saksikriisiksi” kutsuttu ongelma viljan ja teollisuushyödykkeiden välillä oli polttavimmillaan vuonna 1923, johon myös kotipolton vastaisen kampanjan piikki osui. (Stone 1986, 360–374).

Kotipolton vastaisessa kampanjassa käytettiin hyväksi sekä juridisia että hallinnollisia keinoja. Vuoden 1922 rikoslain pykälä 140 vahvisti kotipolton kriminalisointia (Takala 2002, 200). Siihen saakka paikallishallinto ja miliisi eivät juurikaan puuttuneet kotipolton valmistukseen. Vuoden 1922 lopussa aloitettu iskukampanja määräsi paikallishallinnon kuitenkin kiristämään otettaan kotipolttolaisesta. Oikeusistuimille oli annettu tehtäväksi nopeuttaa kotipolttolaisia syytettyjen käsittelyä ja kotipolttolaisia pyrittiin kitkemään kirkollisten juhlahyödykkeiden alla kahdella kotipolton vastaisella iskukampanjalla, jouluna 1922 ja pääsiäisenä 1923 (Weissman 1986, 349).

Neuvostohallinto pyrki tehostamaan iskukampanjoita palkitsemalla niitä, jotka saivat kiinni tai ilmiantoivat kotipolttolaisen valmistajia tai myy-

jiä. Kotipolttoltoon oli kuitenkin erään tutkimuksen mukaan sotkeutunut monilla paikkakunnilla lähes kolmannes väestöstä, ja joillakin kaikkein köyhimmillä Euroopan puoleisilla alueilla kotipolttoltti oli talonpoikaistalouksien pääasiallinen toimeentulon lähde (Takala 2002, 195). Siten kotipolton vastainen taistelu alkoi hiertää talonpoikien ja neuvostoviranomaisten suhteita. Vuonna 1922 aloitettu kotipolton vastainen kampanja vei voimia muulta lainvalvonnalta ja kohdistui lähinnä maaseudun köyhimpiin kansanosiin. Lisäksi kotipolttolttiin oli sekaantunut koko maaseudun väki ja erityisesti paikallishallinnon edustajat, mikä vähensi neuvostohallinnon auktoriteettia entisestään.

Venäjän neuvostotasavallan sisäasiankomisariaatti NKVD oli loppuvuodesta 1924 lähettämässään ja komissaari Aleksandr Beloborodovin allekirjoittamissa kiertokirjeissään vaatinut toimenpiteitä vallankumouksen laillisuuden parantamiseksi ja kehoittanut taisteluun hallinnollista mielivaltaa, lahjusten ottoa sekä byrokratiaa vastaan. Kirjeiden mukaan neuvostohallinnon tuli solmia paremmat suhteet maaseudun väestöön ja parantaa toimintaansa siellä. Tämän seurauksena Beloborodov lähetti 16.4.1925 paikallishallinnon edustajille sähkeen, jossa hän käski pääsiäisjuhliin liittyen ”pidättäytymään kaikista kotipolttolttiin liittyvistä iskukampanjoista juhlien aikana” (Tsirkuljary NKVD o merah borby s pjanstvom).

Kotipolttoltti ei ollut ainoa ongelma neuvostovaltion alkoholipolitiikassa. Vapautettujen mietojen alkoholijuomien myynti toi lisää myyntipisteitä kaupunkeihin ja maaseudulle. Kun lopulta myös väkevä alkoholin myynti vapautettiin 1925, se vaikutti samalla alentavasti kotipolttolttolttiin hintaan. (Takala 2002, 197–201.) Kaikki nämä toimenpiteet vaikuttivat siihen, että viranomaisten mukaan alkoholin kulutus lisääntyi huomattavasti. Jo muutamassa vuodessa se oli noussut kieltolakia ja vallankumousta edeltäneelle tasolle. Maaseudulla alkoholin suurkuluttajina pidettiin neuvostoainesta, johon luettiin valtiontilojen hallintoihmiset, paikallisneuvoston edustajat ja muut vastaavat neuvostohallinnon

alatasen toimijat, eli juuri ne tahot joiden varassa sosialismia rakennettiin (Stone 1986, 373–374; Takala 2002, 201–204). Neuvostojohtoa huolestuttava tieto oli myös se, että alkoholin suurluttajia kaupungeissa olivat työläiset, joista enää ainoastaan poliittisesti innokkaimmat ja tiedostavimmat pitivät raittiutta ihanteena. Tavalliset työläiset pitivät kiinni perinteisistä juomatavoistaan, joihin kuului ankara juopottelu paitsi vapaapäivinä niin myös lukuisina kirkollisina ja neuvostopyhinä. Kun juopottelun seurauksena syntyneet poissaolot olivat olleet ennen vallankumousta syy työsuhteen irtisanomiselle, oli uusi työlaki monien työläisten tulkinnan mukaan taannut oikeuden olla töistä pois 72 päivää ilman irtisanomisuhkaa. Siten nämä työläiset tulkitsivat vallankumouksen tarkoittaneen heille mahdollisuutta elää omien perinteidensä mukaan (Phillips 1997, 31–36; Takala 2002, 198). Lisääntynyt juopottelu ja alkoholismi loivat kuitenkin sosiaalisia ongelmia, joita neuvostoyhteiskunta piti itselleen vaarallisina.

Valtiovallan toimenpiteiden seuraukset olivat odotettavissa. Puolitoista kuukautta valtion vodkamonopolin astuttua voimaan NKVD ja oikeusasiainkomissariaatti Narkomjust lähettivät paikallishallinnon edustajille 17.12.1925 kierto kirjeen, joka oli otsikoitu ”Taistelu juopottelua ja huliganismia vastaan”. Kirjeessä pidettiin tarpeellisenä aloittaa taistelu näitä ilmiöitä vastaan, sillä juopuneiden kaduilla ja muilla julkisilla paikoilla aiheuttama mellakointi ja huliganismi olivat kasvaneet merkittävästi (Takala 2002, 204). Venäjän neuvostotasavallan Narkomjustin varakomissaari Nikolai Krylenko totesikin turhautuneena uutta lakiluonnosta käsittelevässä kuulemisessa, että ”siitä päivästä lähtien kun 40-prosenttisen alkoholin myynti vapautettiin, meillä täällä Moskovassa huliganismi ja muu rikollisuus kasvoivat ennennäkemättömästi, ja tässä kuulemisessa on nyt asetettava tehtäväksi miettiä tehokkaita keinoja, joista vankeusrangaistus on yksi keinoista.” (Stenogramma 7go plenarnogo zasedanija II sessii VTsIK ot 20.10.1925)

Neuvostovallan suhde huliganismiin oli lähes

yhtä kompleksinen kuin sen suhde alkoholiin. Huliganismi, jolla vuosisadan alussa viitattiin kiroilusta ja eriaisteisista järjestyshäiriöistä aina tappoihin, tuhopolttoihin ja raiskauksiin (Neuberger 1993, 113–121; Weissman 1978, 229), rinnastettiin pian vallankumouksen jälkeen vastavallankumouksellisiksi teoiksi. VTsIK:in 6.10.1918 päivätyssä asetuksessa (*postanovlenije*) vahvistettiin, että huliganismin rankaiseminen kuului vallankumouksellisille tribunaaleille, jotka antoivat tuomioita poliittisista rikoksista. Tribunaalien tehtävänä oli tuomita huliganismista ne, joiden tarkoituksena oli ”rikkoa neuvostojärjestystä ja -valtaa tai loukata kanssaihmiesten moraalisia tunteita, poliittista vakaumusta tai yllyttää näitä mellakoihin”. Tällä tavalla muotoiltuna huliganismi ei ollut pelkästään rikos vaan myös vastavallankumouksellinen teko (Frolov ja Štšedrina 1958, 4). Sisällissodan ja sotakommunismin vuosina huliganismi sekoittui myös sodankäynnin muotoihin ja yleisiin järjestyshäiriöihin (Lebina 2002, 57).

Sisällissodan jälkeen olojen vakiintuessa asenne huliganismia kohtaan muuttui ja huliganismiksi luokiteltuja tekoja alettiin pitää rikoslaisa rangaistavina tekoina. Oikeusasiainkomissaari D.I. Kurski sanoi VTsIK:in uutta rikoslakia käsitelleessä istunnossa, että huliganismipykälässä oli kyse teoista, jotka olivat aikoinaan erittäin kiistanalaisia rikosoikeudellisessa teoreettisessa keskustelussa.² Hänen mukaansa kriminologit olivat kuitenkin tulleet viime aikoina sille kannalle, että oli tarpeellista saada tällainen pykälä rikoslakiin. Hänen mukaansa oli kertynyt tarpeeksi kokemusta, joka todisti, että ”tällaiset ilkeävaltaiset järjettömät teot eivät mahduneet vanhoihin juridisiin normeihin. Nämä teot olivat kuitenkin luonteeltaan sellaisia, että niihin liittyi erityinen kanssaihmiesten epäkunnioitus ja että ne rikkoivat näiden soveliaisuussääntöjä ja rauhan kaipuuta, mitä jokainen kansalainen pystyi oikeutetusti vaatimaan” (Isajev 1929, 12).

Vuoden 1922 rikoslain suunnittelussa huliganismista keskusteltiin aluksi henkilöön kohdistuvien rikosten luokassa. Monet asiantuntijat olivat kuitenkin sitä mieltä, että rikoksena

huliganismin kohde oli pikemminkin yleinen järjestys kuin yksittäiset henkilöt. Tästä huolimatta huliganismi jätettiin henkilöä vastaan tehtyjen rikosten kategoriaan, johon sovellettiin huomattavasti lievempiä rangaistuksia. Oikeusoppineiden mukaan henkilöön kohdistuvat rikokset rikkoivat yksilön oikeuksia ja etuja ja olivat siten rikoksina vähempiarvoisia kuin valtioon ja yleiseen järjestykseen kohdistuneet rikokset (Isajev 1929, 12–15). Vuoden 1922 rikoslain pykälä 176 määritteli huliganismin ”ilkkuvalliseksi päämäärättömäksi teoksi, johon liittyi selkeä epäkunnioitus kansalaisia kohtaan” (Goljakov 1953, 136).

NEP-kauden ensimmäisinä vuosina neuvostovaltio käsitteli huliganismia tavallisena rikoksena muiden joukossa, eikä siihen siten liittynyt sosiaalisen paniikin lietsomaa välitöntä yhteiskunnallista vaaraa. Huliganismirikosten käsittely siirtyi vallankumouksellisilta tribunaaleilta kansantuomioistuinten käsiteltäviksi. Huliganismin rikosoikeudellinen käsite muuttui kuitenkin neuvostovaltion muotoutumisen myötä. Uudessa rikoslain versiossa vuonna 1924 huliganismia määritellyttä pykälä 176 muutettiin siten, että huliganismin määritelmästä poistettiin päämäärättömyyden piirre ja lisättiin, että huliganismi rikoksena osoitti epäkunnioitusta yhteiskuntaa kohtaan. Siten sen rikosoikeudellinen määritelmä tuli lähemmäksi yleistä järjestystä loukkavien rikosten kategoriaa kuin yksilön henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten kategoriaa, johon se vallankumousta edeltäneessä oikeusoppillisessa keskustelussa oli sijoitettu (Isajev 1929, 12–13).

Keskustelu huliganismista ja sen rikoskategorian luonteesta kävi vilkkaana 1920-luvun puolivälissä. Rikoslainsäädäntöön perehtynyt professori S.P. Mokriński jatkoi vallankumousta edeltänyttä keskustelua huliganismin luonteesta ja epäili huliganismia määrittelevän itsenäisen rikoskategorian mielekkyyttä. *Ježenedelnik Sovetskoi justitsii* -lehdessä vuonna 1924 julkaisemassaan artikkelissa ”Ozorstvo i huliganstvo” hän tuli siihen tulokseen, että huliganismin käsittelemisellä itsenäisenä rikoksena ei ollut

erityistä juridista perustetta ja että huliganismi ei ollut teko itsessään vaan teon piirre. Professorin mukaan huligaanien teot vastasivat aina jo olemassa olevia rikoslain pykälää, väkivaltarikoksia, järjestyshäiriöitä, moraalia, yleistä turvallisuutta (Mokriński 1924, 879–880).

Kymmenen vuotta aikaisemmin venäläiset kriminologit olivat vaatineet parempaa lainsuojaa yksilölle. Huliganismista käydyssä keskustelussa kriminologit olivat tulleet siihen tulokseen, että jos rangaistuksia tuli nostaa, niiden tuli kohdistua yksilöä vahingoittaviin rikoksiin, joita osa huliganistisista teoista oli. Sen sijaan neuvostoliittolainen rikosoikeus asetti väkivaltarikokset vastakkain vastavallankumouksellisuuden ja järjestyshäiriöiden kanssa. Huliganismista kirjoittaneet oikeusoppineet pyrkivät pitämään asiaa yllä ja vaatimaan muutosta. He pyrkivät perustelevaan asiansa niin, että vaikka väkivaltarikoksilla tarkoitettiin ainoastaan niitä rikoksia, jotka loukkasivat henkilön oikeuksia ja etuja, koskettivat ne epäsuorasti myös yhteisön etuja. Käytännössä väkivaltarikoksia pidettiin kuitenkin vähäpätöisempinä ja niistä annettiin pienempiä rangaistuksia (Isajev 1929, 15).

Huliganismirikoksien määrä kasvoi tasaisesti vuoden 1922 jälkeen. NKVD:n keräämien tietojen perusteella huliganismi kasvoi räjähdysmäisesti Venäjän sosialistisen neuvostotasavallan alueella huhtikuun 1924 ja heinäkuun 1926 välisenä aikana. Hallinnollisin keinoin tuomittujen määrä oli kasvanut yli kolminkertaiseksi vajaasta 40 000 henkilöstä 130 000 henkilöön. Oikeusteitse tuomittujen määrä kasvoi vastaavasti vuoden 1925 lokakuun ja vuoden 1926 kesäkuun välisenä aikana vajaasta 13 000 tuomitusta lähes 200 000 henkilöön. NKVD ei kuitenkaan pitänyt lukuja kattavina, sillä ne perustuivat ainoastaan miliisin antamiin tietoihin (Doklad NKVD o huliganstve).

Kasvulle oli nähtävissä monia eri syitä. Huliganismin lainopillinen määritelmä oli laava ja tarjosi siten huonosti koulutetulle tuomarikunnalle sopivan kategorian, jonka mukaan tuomita erilaisista rikoksista sopivalla tavalla. Toisaalta yleiset järjestyshäiriöt olivat kasvussa sekä

maaseudulla että kaupungeissa uuden talouspolitiikan ja Leninin kuoleman jälkeen kiristyneen poliittisen tilanteen vuoksi.³ Rikostilastoissa kasvanut huliganismi johti vaatimuksiin rangaistusasteen nostamisesta, mikä heijastui vuonna 1924 tehtyyn muutokseen, jossa huliganismipykälä jaettiin kahteen osaan. Ensimmäisen kerran tehdystä lievästä huliganismista rangaistiin kuukauden pakkotyöllä tai 50 ruplan sakolla. Jos sama henkilö tuomittiin huliganismista toisen kerran tai jos teko jatkui miliisin tai vastaavan yleisestä järjestyksestä vastaavan henkilön varoituksesta huolimatta, rangaistuksena oli kolmen kuukauden vankeusrangaistus (Isajev 1929, 12).

Huliganismipykälän jakaminen kahtia oli seurausta useasta eri keskustelusta, joita käytiin neuvostohallinnossa ja sen asiantuntijoiden keskuudessa. Vaikka yleinen linja rikoslainsäädännön tarkistuksessa tuolloin oli rangaistusten keventäminen, huliganismin kohdalla tähän ei haluttu mennä. Huliganismipykälän jakaminen kahteen osaan mahdollisti sen toisessa osassa määritellyn rangaistuksen koventamisen. Siihen tehtiin lisäys, jonka mukaan toistuvasti huliganismista tuomittuja rikoksen uusijoita voitiin pitää yhteiskunnalle vaarallisina ja siten heidät voitiin tuomita uuden asetuksen mukaan karkotukseen maksimissaan kolmeksi vuodeksi keskitysleireille NKVD:n erityisen komission kautta (Koževnikov 1926, 12). Siten tämä muutos heijasti yleistä muutosta neuvostovaltion rankaisupolitiikassa.

Bolševikkien rankaisupolitiikka

Vuoden 1922 rikoslaissa määritellyt rankaisuperiaatteet vastasivat monien jo tsaarin aikana uransa aloittaneiden vasemmistolaisesti suuntautuneiden oikeusoppineiden ajamaa lievempää rangaistuspolitiikkaa. Neuvostoliiton oikeusjärjestelmän kehittymistä tutkineen Peter H. Solomonin mukaan sisällissodan aikana poliittisen poliisin, Tšekan, harjoittama bruttaali rankaisupolitiikka peitti allensa sen, että bolševikkien rankaisupolitiikan linjauksista vastanneet komissaarit, kuten esimerkiksi Dmitri

Kurski, kannattivat huomattavasti pehmeämpää rankaisupolitiikkaa (Solomon 1980, 196–197)

Tämä heijastui NEP-kauden alkuvuosien lainsäädäntöön sekä oikeuden ulkopuolisten rankaisukeinojen, eli hallinnollisten rankaisukeinojen kuten sakkojen ja pakkotyön, soveltamisena tavallisissa arkipäiväisissä rikoksissa kuten esimerkiksi huliganismissa ja varkauksissa. Tämän lisäksi annetut vankeusrangaistukset olivat huomattavasti lyhyempiä kuin ennen vallankumousta. Kun murhasta oli aikaisemmin saanut 12 vuotta vankeutta, uusi rikoslaki määräsi siitä maksimissaan kolme vuotta vankeutta. Tämän lisäksi tuomarit antoivat usein minimirangaistuksia ja vankeusrangaistuksista annettiin monesti puolet anteeksi. Yleiset armahdukset olivat keino tyhjentää vankiloiden liikakansoitus. Sisällissodan jälkeen teloitusten määrä väheni merkittävästi ja karkotustuomioille oli asetettu omat rajoituksensa (Solomon 1980, 197–199).

Bolševikkien rangaistuspolitiikka, jossa useampi teko määriteltiin rikokseksi mutta jossa toisaalta perinteisistä rikoksista annettavia rangaistuksia lievennettiin, johti kaaokseen niin vankiloissa kuin niiden ulkopuolellakin. Erityisen ongelmalliseksi nousi kotipoltosta rankaiseminen. Kotipolttoa oli toki harjoitettu jo ennen vallankumousta, mutta siitä oli annettu pelkkiä sakkorangaistuksia (Solomon 1980, 14–15). Kun vuoden 1922 jälkeen kotipoltto kriminalisoitiin ja kotipolton vastainen kampanja aloitettiin, kotipoltosta alettiin antaa myös yhä enemmän vankeusrangaistuksia. Lopulta yli puolet vuonna 1924 tuomioistuinten antamista rangaistuksista tuli kotipoltosta ja laittomista metsänhakuista (Solomon 1980, 15). Kotipolton ja laittomien metsänhakkuiden kriminalisointi aiheuttivat sen, että vankilat täyttyivät näistä pienten rikosten tekijöistä. Tämä vähensi neuvostovaltion suosiota entisestään.

Paikalliset syyttäjät olivat jo 1923 valittaneet kotipolton kriminalisoinnin aiheuttamasta tukoksesta oikeusistuimissa ja vankiloissa. Kesällä 1923 perustettu Venäjän neuvostotasavallan korkeimman oikeuden jäsen sekä työläis- ja talonpoikaistarkastuksen komissari-

aatien NKRRKI:n juridisen osaston johtajan Aron Soltsin johtama komitea tutki Moskovan läänin vankilat ja haastatteli kotipoltosta tuomittuja ja tutkintavankeudessa olevia. Komitean tutkimus paljasti sen, että suurin osa näistä ”rikollisista” oli köyhiä talonpoikia, jotka olivat valmistaneet kotipolttoista selviytyäkseen henkensä pitimiksi. Solts vaikutti henkilökohtaisesti siihen, että nämä sekä laittomista metsänhakuista tuomitut köyhät talonpojat armahdettiin. Keväällä 1924 NKRRKI tutki asiaa ja päätyi suosittelemaan monien pienten rikosten kuten kotipolton omaan käyttöön sekä muun muassa lievän huliganismin dekriminialisointia, mistä säädettiin laki lokakuussa 1924 (Solomon 1980, 204). Siten nämä teot siirrettiin hallinnollisen rangaistuksen piiriin.

Erilaisista teoista annettavat hallinnolliset rangaistukset määriteltiin niin sanotuissa pakollisissa asetuksissa. Nämä pakolliset asetukset olivat paikallishallinnon laatimia listoja rangaistuksen piiriin kuuluvista teoista ja niistä annettavista rangaistuksista. Pakolliset asetukset oli tarkoitettu tilapäisiksi, iskukampanjoiden yhteydessä käytettäväksi paikallisiksi keinoiksi. Kuitenkin jo ennen vallankumousta kerätty kokemus osoitti, että niillä oli taipumus muuttua pysyviksi paikallishallinnon keinoiksi, joita se käytti mielivaltaisesti myös sellaisiin ilmiöihin, joihin asetuksia ei alun perin ollut tarkoitettu (Otšet X obštšago sobranija russkoi gruppy meždunarodnago sojuza kriminalistov 1916, 103–116).

Pikkurikosten siirtäminen hallinnollisen rankaisukeinojen piiriin aiheutti sen, että lainvalvojat kiinnittivät huomion muihin rikoksiin, kuten huliganismiin. Tämän lisäksi tuomarit pyrkivät antamaan pakkotyön sijaan minimivankeusrangaistuksia, sillä pakkotyö rangaistuskeinona oli menettänyt suurtyöttömyyden vallitessa merkityksensä. (Solomon 1980, 204.)

Kriminologien suhtautuminen pakollisiin asetuksiin oli ristiriitaista. Toisaalta ne nähtiin tehokkaana keinona puuttua tilapäisiin ilmiöihin, mutta toisaalta monet näkivät niissä vaaran vi-ranomaisten mielivaltaan sekä epätasa-arvoisiin

oikeuskäytäntöihin. Esimerkiksi professori Mokrinski piti vuonna 1924 tehdyn huliganismipykälän muutoksen suurimpana uudistuksena sitä, että siinä palattiin vanhaan käytäntöön, jossa paikallishallinto itse määritteli pakollisin asetuksin sen, mikä sen mielestä oli yleistä turvallisuutta ja järjestystä häiritsevä huliganismiksi luokiteltava rikos. Siten sen piti tarkentaa rikoslaissa luonnehdittua määritelmää huliganismista, joka oli huomattavasti epämääräisempi (Mokrinski 1924, 899–900).

Käytännössä lievistä rikoksista oli rangaistu hallinnollisin menetelmin jo vuodesta 1922 lähtien. Huliganismipykälän uutta luonnosta kritisoivat professori Mokrinski kiinnitti huomiota siihen, että rikoslain huliganismia koskevaa pykälää oli itse asiassa käytetty varsin vähän huliganismin vastaisessa taistelussa. Valtaosa huliganismista oli hänen mukaansa tuomittu jo heinäkuusta 1922 lähtien pakollisin asetuksin. Vaikka muodollisesti paikallishallinnolla ei silloin ollut valtaa tuomita huliganismista hallinnollisin keinoin, sillä oli ollut kuitenkin oikeus määritellä ne teot, jotka rikkoivat yleistä turvallisuutta ja järjestystä omissa pakollisissa asetuksissaan. Suurin osa tyyppillisistä huliganismirikoksista oli tuomittu tämän asetuksen turvin. Sinänsä Mokrinski ei pitänyt tätä järjestelmää huonona, sillä se oli mahdollistanut paikallisten olosuhteiden huomioon ottamisen (Mokrinski 1924, 899).

Rikoksen käsitteen ja rankaisupolitiikan muuttuminen

Neuvostoliiton muodostaminen 1922–1924 vaikutti myös rikoslainsäädäntöön. Neuvostovaltiosta tuli liittovaltio, jonka hallinto oli järjestetty siten, että jokaisella tasavallalla oli oma hallitus, jonka muodostivat toimeenpaneva keskuskomitea TsIK ja kansankomissariaattien neuvosto Sovnarkom. Nämä johtivat tasavaltojen kansankomissariaattien toimintaa. Näiden yläpuolella olivat liittovaltiotason komissariaatit, jotka eivät kuitenkaan edustaneet kaikkia hallinnon aloja (Carr 1977, 39–41). Ainoastaan tasavallan tasolla

toimivia komissariaatteja olivat muun muassa NKVD ja Narkomjust. Koska Neuvostoliitto oli muodostettu pitkälti Venäjän neuvostotasavallan ympärille, myös Venäjän neuvostotasavallan komissariaateilla oli erityinen asema. Tämä heijastui esimerkiksi lainsäädännössä, jossa Venäjän neuvostotasavallan lainsäädäntö toimi pitkälle muiden tasavaltojen lainsäädännön esimerkkinä.

Muutokset hallinnossa ja NEP-kauden yhteiskunnassa heijastuivat myös tarpeena uudistaa rikoslakia. Uutta rikoslakia käsiteltiin Venäjän Narkomjustin kollegiumin istunnossa, joka pidettiin 11.6.1925. Siinä käsiteltiin rikoslain uudeksi versioksi tarkoitettua luonnosta sekä erityisesti sen valtiollisia ja yleistä järjestystä rikkovia rikoksia. Luonnoksen mukaan yleistä järjestystä rikkovia rikoksia olivat kaikki ne rikokset, jotka eivät suoraan pyrkineet horjuttamaan neuvostovaltaa mutta jotka johtivat hallinnon lamaantumiseen tai vastustivat virkavallan toimintaa ja jättivät huomiotta lait tai heikensivät virkavallan auktoriteettia (Protokoly zasedanii kollegii Narkomjusta RSFSR s 418 po 438 [1925]).

Uuden rikoslain luonnoksessa huliganismipykälä oli siirretty henkilöön kohdistuvista rikoksista näihin yleistä järjestystä rikkoviin rikoksiin (Isajev 1929, 13). Sen pykälän 92 mukaan huliganismilla tarkoitettiin ”niitä ilkivaltaisia tekoja, joihin liittyy selkeä epäkunnioitus yhteiskuntaa kohtaan”. Pykälä 92 määritteli ensikertalaiselle rikoksentakijalle hallinnollisella päätöksellä maksimissaan yhden kuukauden pakkotyörangaistuksen tai 50 ruplan sakkorangaistuksen. Jos kyseessä oli rikoksenuusija tai teot tehtiin rähinöimällä (*buistvo*) tai pahan-suopaisesti (*bestšinstvo*) tai ne eivät loppuneet viranomaisten kehotuksesta huolimatta, rangaistukseksi määrättiin maksimissaan yhden vuoden vankeusrangaistus (Protokoly zasedanii kollegii Narkomjusta RSFSR s 418 po 438 [1925]).

Lokakuussa 1925 uuden rikoslain luonnos siirtyi Venäjän neuvostotasavallan toimeenpanevan komitean TsIK:in käsittelyyn. Kokouksen keskusteluissa heijastui yhteiskunnan kasvanut huoli huliganismista. TsIK:in käsittelyssä py-

rittiin huomioimaan myös paikallistason kommentit lakiluonnoksista, vaikka Narkomjustin ja NKVD:n lainsäätäjät olivat sanojensa mukaan ottaneet nämä jo luonnoksen alkuvaiheessa esille. Esimerkiksi huliganismia käsittelevän pykälä 92 kohdalla paikallistason näkemys tuli esiin vahvasti sitä käsitelleessä kokouksessa (Isajev 1929, 13).

20.10.1925 pidetyssä istunnossa uutta pykälää esitteli Narkomjustin apulaiskomissaari Nikolai Krylenko. Hänen mukaansa uudessa lakiluonnoksessa ”oli otettu huomioon tuomioistuinten kokemukset ja uusi aika.” Krylenko piti sietämättömänä tilannetta, jossa huliganismirikoksen uusija sai maksimissaan kolmen kuukauden vankeusrangaistuksen. Uudessa rikoslain luonnoksessa tätä maksimirangaistusta oli kovennettu kahden vuoden pituiseksi vankeusrangaistukseksi. Krylenkon mukaan oli tapauksia, joissa nämäkin rangaistukset tuntuivat ”lieviltä.” (Stenogramma 7go plenarnogo zasedanija II sessii VTsIK ot 20.10.1925.)

Istunnossa, jota jatkettiin seuraavana päivänä, keskusteltiin Krylenkon esittelemästä lakiluonnoksesta. Paikallistason edustajat kommentoivat vilkkaasti lakiluonnosta ja etenkin sen huliganismipykälää. Toveri Hlamovin mukaan ehdotus ei ollut ottanut riittävästi paikallistason tilannetta huomioon. Hänen mukaansa tilanne maaseudulla ja pienemmissä kaupungeissa oli lainvalvojan kannalta aivan toinen kuin millaisena se näyttyi suurissa kaupungeissa. Tästä hän käytti huliganismipykälää esimerkkinä.

Täällä kaupungissa huliganismi on helpompi kitkeä juurineen, täällä ovat tarvittavat resurssit toisin kuin paikallistasolla, jossa se on erittäin vaikeaa. Annan esimerkin. Huligaani yllättää minut kadulla ja antaa korvatillikan. Ilmoitan asiasta miliisille, joka laatii asiasta pöytäkirjan ja lähettää sen eteenpäin kansantuomioistuimeen. Kolmantena päivänä huligaani hyökkää taas ja taas laaditaan pöytäkirja. Neljäntenä päivänä huligaani hyökkää jonkun toisen kimppuun ja taas laaditaan pöytäkirjaa. Mihin asti pitää odottaa ennen kuin asia etenee syyttäjälle? Syyttäjä sanoo, ettei huligaania

voi pidättää, sillä lain mukaan niin ei voi tehdä. Voisiko toveri Krylenko selventää meille tätä. Emme me kritisoi, haluaisimme vain selvennystä. (Stenogramma 8go plenarnogo zasedanija II sessii VTsIK XII sezda ot 21.10 1925)

Se, ettei uusi lakiluonnos tuonut huligaanien pidättämiseen olennaista muutosta, oli selkeästi paikallishallinnon edustajien mielestä uudenkin huliganismipykälän suurin puute. Toveri Sementšev kiinnitti myös huomiota tähän ja sanoi, etteivät uuden luonnoksen rangaistukset olleet riittäviä huliganismin kitkemiseksi. Hänen mielestään huligaanit muistuttivat bandiitteja, joista oli ollut kokemuksia myös Moskovan alueella. Kun nämä pidätettiin, heidät piti päästää jo seuraavana päivänä vapaiksi, kun ei ollut sopivaa lakia, joka olisi mahdollistanut heidän pidättämisensä oikeudenkäyntiin saakka. Sementševin mukaan ainoastaan kansan vetoaminen puolueorganisaatioon oli auttanut näiden vangitsemisessa. Sementševin mukaan rangaistuksia piti kiristää, sillä hänen mukaansa ”vaikka vankilat olivat täynnä, se oli lopulta ainoa keino tyhjentää niitä.” (Stenogramma 8go plenarnogo zasedanija II sessii VTsIK XII sezda ot 21.10 1925.)

Rangaistusten kiristäminen tuntui olevan monien muidenkin kokoukseen osallistuneiden mielestä ainoa keino ehkäistä huliganismia. Lääninoikeudessa talonpoikien edustajana toiminut toveri Baskakova otti esille sen, ettei huliganismin vastainen taistelu ollut toistaiseksi purrut maaseudulla, jossa huliganismi liittyi uskonnollisiin juhliin, jotka päättyivät toisinaan jopa tappoihin. Silti näistä teoista oli annettu vain ehdollisia vankeusrangaistuksia, joita talonpojat pitivät liian lievinä. Baskakova vetosikin ”Moskovan läänin talonpoikien puolesta, että ne huliganismiksi tuomitut teot, joissa on vahingoitettu toisia ihmisiä, rangaistaisiin ankarammilla tuomioilla kuin ehdollisilla tuomioilla”. (Stenogramma 8go plenarnogo zasedanija II sessii VTsIK XII sezda ot 21.10 1925.)

Kokouksessa ehdotettiin, että vankeusrangaistusta törkeästä huliganismista nostettaisiin kahdesta vuodesta maksimissaan kolmeen

vuoteen. Ehdotus ei kuitenkaan saanut enemmistöä taakseen. Sen sijaan lievää huliganismia koskevaa pykälää oltiin valmiita muuttamaan. Lakiluonnoksessa ehdotettiin, että lievästä huliganismista seurannut hallinnollinen rangaistus säilytettäisiin ennallaan maksimissaan kuukauden pituisena pakkotyönä tai 50 ruplan sakkona, mutta kokouksessa päätettiin, että lievästä huliganismista voitaisiin myös määrätä hallinnollisin keinoin kolmen kuukauden vankeusrangaistus (Jodovski 1926, 835).

Kun huliganismin vastaista kampanjaa lopulta alettiin käydä täydellä voimalla loppuvuodesta 1926, olivat myös lainsäätäjien asenteet huliganismia kohtaan tiukentuneet. Huliganismin vastaisen kampanjan symboliksi nousi Tšubarovin kujan tapaus, jossa opiskelijatyön joukkoraiskauksesta syytettiin 40 nuorta miestä, jotka lehdistö leimasi huligaaneiksi (Naiman 1997, 250–288). Lokakuun lopussa 1926 Sovnarkom antoi NKVD:n esityksestä huliganismin vastaisen asetuksen, jossa hallinnollisia ja oikeudellisia rangaistustoimenpiteitä kiristettiin. Sen mukaan kaikissa huliganismitapauksissa tuli maksimirangaistuksia, jolloin myös lievästä huliganismista oli annettava vähintään kolmen kuukauden vankeusrangaistus (Postanovlenija SNK za oktjabr-dekabr 1926).

Vuoden 1925 rikoslakiluonnos ei koskaan astunut voimaan. Lakiluonnos ja siitä käyty keskustelu välittyivät kuitenkin vahvasti vuoden 1926 huliganismin vastaiseen kampanjaan ja sen aikana toteutettuihin oikeudellisiin toimenpiteisiin. Nämä olivat reaktioita ennen kaikkea kasvavaan huliganismiin, jota tarkasteltiin Narkomjustin ja NKVD:n keräämien tilastojen valossa. Huliganismin vastainen kampanja vuorostaan heijastui uuteen, vuoden 1926 rikoslakiin ja siinä tehtyihin muutoksiin rangaistuskäytännöissä.

Ristiriitainen rikollisuus

Neuvostovallan politiikka rikoksia ja rangaistuksia kohtaan oli poukkoilevaa. Asiantuntijat, jotka ennen vallankumousta olivat kannattaneet rangaistusasteikon lieventämistä ja henkilön pa-

rempaa lainsuojaa, joutuivat myös todistamaan ankarien oikeuden ulkopuolisten rangaistuskäytäntöjen toteuttamista vastavallankumouksellisissa ja yleistä järjestystä rikkovissa rikoksissa heti vallankumouksen jälkeen. Vaikka NEP-kaudella palattiin yleisesti ottaen lievempiin rangaistuskäytäntöihin ja osittain perinteisiin rikoskäsitteisiin, kahtiajako ajattelussa säilyi. Tämä kahtiajako heijastui myös vuonna 1924 tehtyyn uudistukseen, jossa monet pikkurikokset kuten huliganismi jaettiin kahteen osaan teon vakavuusasteen mukaan. Lievistä rikoksista annettiin pieniä hallinnollisia rangaistuksia, mutta rikoksen uusijaa tai virkavallan vastustajaa kohdeltiin ankarasti.

Neuvostoyhteiskunta kriminalisoi myös joukon tekoja, jotka ympäristö mielsi sosiaalisiksi ja poliittisiksi ongelmiksi ja joita oli aikaisemmin rangaistu ainoastaan hallinnollisin toimenpitein. Kotipolton kriminalisoiminen liittyi neuvostovallan pyrkimykseen maksimoida talonpoikien viljan myynnistä saatuja tuloja sekä kitkeä kotipolttua, joka kukoisti sen alkoholimonopolin rinnalla ja vei kipeästi kaivattuja tuloja. Alkoholien kasvanut kulutus aiheutti sosiaalisia ongelmia, jotka tuottivat myös perinteistä rikollisuutta, mutta alkoholien kulutuksen kitkemiseksi suunnatut kampanjat, kuten esimerkiksi kotipolton vastainen iskukampanja, heijastuivat rikollisuuden kasvuna rikostilastoissa sekä loivat kotipoltoista ja muista pienistä rikoksista tuomittujen henkilöiden joukoista ”yhteiskunnalle vaarallista ainesta”.

Bolševikkien ongelmana olikin selittää neuvostoyhteiskunnassa vallitsevaa rikollisuutta. Yhtäältä rikollisuus kasvoi iskukampanjoiden

seurauksena, mutta toisaalta neuvostovallan piti pyrkiä näyttämään, että uuden yhteiskunnan myötä myös vanha rikollisuus olisi häviämässä. Siten vakavasta rikollisuudesta puhuttiin neuvostovastaiseen sävyyn, kun taas lievempiä rikoksia, kuten kotipolttua, alettiin kytkeä sosiaalisiin ongelmiin ja alkoholismia ja rikollisuutta pitää menneisyyden jäänteinä, jotka häviäisivät itsestään yhteiskunnan kehittymisen myötä. Kun nämä ongelmat eivät kuitenkaan hävinneet, päädyttiin jälleen uuteen iskukampanjaan. Huliganismin vastaisen iskukampanjan ongelma oli se, että huliganismi oli vaikeasti määriteltävä ja kiistanalainen rikos. Käytännössä huliganismin käsite laajeni kattamaan hyvin erilaisia tekoja ja rikoksia, ja siten näytti siltä, että sekä huliganismi että rikollisuus olivat jyrkässä kasvussa. Tämä vuorostaan vaikutti siihen, että eri tahoilta esitettiin vaatimuksia rangaistusten koventamiseksi.

Rangaistusten koveneminen heijastui ensimmäiseksi hallinnollisissa rangaistuksissa, jotka oli otettu käyttöön alun perin sitä varten, että vankilatuomioita ei käytettäisi pikkurikoksiin. Huliganismin vastaisen kampanjan pyönteissä tämä periaate kuitenkin kumottiin antamalla myös paikallishallinnolle oikeus langettaa vankeustuomioita huliganismista syytetyille. Näennäisesti tämä vastasi paikallistason vaatimusta rangaistusten koventamisesta. Paikallistasolla esitetyt vaatimukset painottivat kuitenkin yksilön ja tämän omaisuuden suojaamista, kun taas neuvostovalta näki huliganismissa yleistä järjestystä rikkovia tekoja ja sitä kautta tarvetta oikeuskäytäntöjen ulkopuolisten rankaisukeinojen käyttämiseen ”vallankumouksen laillisuuden” vahvistamiseksi.

Viitteet

- 1 Näihin kampanjoihin liittyviä käytäntöjä ja erityisesti niihin olennaisesti kuuluneita näyttöoikeudenkäyntejä on käsitelty laajasti Elisabeth Woodin kirjassa *Performing Justice* (2005).
- 2 Vallankumousta edeltänyt keskustelu huliganismista huipentui vuonna 1914 pidettyyn X Kansainvälisen kriminologien liiton Venäjä-ryhmän kokouksessa käytyyn asiantuntijakeskusteluun, jossa käsiteltiin sitä, oliko huliganismi itsenäinen rikos vai rikoksissa esiintynyt piirre ja mitkä toimenpiteet ja rangaistukset ehkäisivät parhaiten huliganismia. (Otšet X obštšago sobranija russkoi gruppy Meždunarodnago sojuza kriminalistov 1916)
- 3 NEP-kauden yhteiskunnallinen tilanne niin maaseudulla kuin kaupungeissa on kuvattu hyvin esimerkiksi Vladimir Brovkinin kirjassa *Russia after Lenin: Politics, Culture and Society 1921–1929* (1998).

Lähteet

Arkistolähteet

- Doklad NKVD o huliganstve. Tsentralnyi Gosudarstvennyi Arhiv (GARF), f. 393, op. 1a, d. 206, l.87-90
- Tsirkuljary NKVD o merah borby s pjanstvom. Tsentralnyi Gosudarstvennyi Arhiv (GARF), f. 393, op. 43a, d. 692, l.16-19
- Protokoly zasedanii kollegii Narkomjusta RSFSR s 418 po 438 (1925). Tsentralnyi Gosudarstvennyi Arhiv (GARF), f. A 353, op. 10, d 1, l.104-131
- Stenogramma 7go plenarnogo zasedanija II sessii VTsIK ot 20.10.1925. Tsentralnyi Gosudarstvennyi Arhiv (GARF), f. 1235, op. 27, d. 28, 114
- Stenogramma 8go plenarnogo zasedanija II sessii VTsIK XII sezda ot 21.10 1925. Tsentralnyi Gosudarstvennyi Arhiv (GARF), f. 1235, op. 27, d. 29, l.61-68
- Postanovlenija SNK za oktjabr-dekabr 1926. Tsentralnyi Gosudarstvennyi Arhiv (GARF), f. A-259, op.10 d. 269, l. 27

Kirjallisuus

- Beer, Daniel (2008), *Renovating Russia: The Human Sciences and the Fate of Liberal Modernity 1880–1930*. Ithaca: Cornell University Press.
- Brovkin, Vladimir (1998), *Russia after Lenin: Politics, Culture and Society*. Routledge: London.
- Carr, Edward Hallett (1978), *Socialism in One Country 1924–1926*. London: Macmillan.
- Carr, Edward Hallett (2004), *The Russian Revolution from Lenin to Stalin 1917–1929*. Basingstoke: Palgrave.

- Frolov, E.A. & Štšedrina, A.K. (1958), *Otvetstvennost za huliganstvo*. Sverdlovsk.
- Goljakov, I.T. (1953), *Sbornik dokumentov po istorii ugovnogo zakonodatelstva SSSR i RSFSR, 1917–1952 gg*. Moskva: Gosizdatelstvo juriditšeskoj literatury.
- Gorsuch, Anne (2000), *Youth in Revolutionary Russia: Enthusiasts, Bohemians, Delinquents*. Bloomington: Indiana University Press.
- Hagenloh, Paul (2009), *Stalin's Police: Public Order and Mass Repression in the USSR, 1926–1941*. Washington D.C.: Woodrow Wilson Center Press.
- Hiroshi, Oda (1980), Revolutionary Legality in the USSR: 1928–1930 – 6 *Rev. Soc. Law* 2, 141–151.
- Isajev, M. (1929), Huliganstvo. – *Huliganstvo i huliganjany*. Red. V.N. Tolmatšev. Moskva: Izdatelstvo Narodnogo komissariata vnutrennyh del, 11–19.
- Jodovski, A. (1926), Novyi zakon o huliganstve. – *Ježenedelnik sovetskoi justitsii* 27, 835–836.
- Koževnikov, M. (1926), *Kak sovetskaja vlast boretsja s huliganstvom*. Moskva: NKJu RSFSR.
- Lebina, Natalia (1999), *Povsednevnaia žizn sovetskogo goroda: normy i anomalii 1920–1930 gody*. Sankt Peterburg: Letni Sad.
- McDonald, Tracy (2011), *Face to the Village: the Riazan Countryside under Soviet Rule, 1921–1930*. Toronto: University of Toronto Press.
- Mokrinski, S. (1924), Ozorstvo i huliganstvo. – *Ježenedelnik sovetskoi justitsii* 37, 835–901.
- Naiman, Eric (1997), *Sex in Public: The Incarnation of Early Soviet Ideology*. Princeton: Princeton University Press.

- Neuberger, Joan (1993), *Hooliganism: Crime, Culture, and Power in St. Petersburg, 1900–1914*. Berkeley: University of California Press.
- Otšet X obštšago sobranija ruskoi gruppy Meždunarodnago sojuza kriminalistov* (1916), Petrograd: Dvigatel.
- Phillips, Laura L. (1997), Message in a Bottle: Working-Class Culture and the Struggle for Revolutionary Legitimacy, 1900–1929. – *The Russian Review* 56, 25–43.
- Shearer, David B. (2009), *Policing Stalin's Socialism: Repression and Social Order in the Soviet Union, 1924–1953*. New Haven: Yale University Press.
- Solomon, Peter H. Jr. (1996), *Soviet Criminal Justice under Stalin*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Solomon, Peter H. Jr. (1980), Soviet Penal Policy, 1917–1934: A Reinterpretation. – *Slavic Review* 39:2, 195–217.
- Takala, Irina (2002), *Veselije Rusi: istorija alkogolnoi problemy v Rossii*. Sankt Peterburg: Zurnal Neva.
- Tarnovski, E. (1924), Dviženije prestupnosti za 1922–23 gg. – *Ježenedelnik sovetskoj justitsii* 28, 647–651.
- Weissman, Neil B. (1986), Prohibition and Alcohol Control in the USSR: The 1920s Campaign against Illegal Spirits. – *Soviet Studies* 38:3, 349–368.
- Weissman, Neil B. (1978), Rural Crime in Tsarist Russia: The Question of Hooliganism, 1905–1914. – *Slavic Review* 37:2, 228–240.
- Wood, Elisabeth A. (2005), *Performing Justice: Agitation Trials in Early Soviet Russia*. Ithaca: Cornell University Press.